УДК 371:004:336.71

Г.Т. Кравчук, *Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ*

ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена питанням наукової організації навчального процесу підготовки фахівців банківської справи до використання інформаційно-комп'ютерних технологій у професійній діяльності.

Ключові слова: фахівці банківської справи, інформаційно-комп'ютерні технології, банківська діяльність, принципи навчання.

Постановка проблеми. Зважаючи на сучасний стан банківської системи України, передусім необхідно сконцентрувати увагу на формуванні її кваліфікованого кадрового потенціалу. Динамічні зміни в банківський сфері вимагають високого рівня підготовки фахівців, які є визначальними, а найчастіше – вирішальним фактором забезпечення успішної діяльності як окремих фінансово-кредитних організацій, так і банківської системи в цілому. Не тільки керівництво, а й рядовий персонал банків, постійно взаємодіючи з клієнтами, забезпечують ведення бізнесу і формують престиж та імідж банківських установ [4, с. 5]. Глобалізація фінансової сфери висуває надзвичайно важливе завдання – підготовку банківських фахівців нового типу, професійно гнучких і мобільних, які володіють не лише глибокими теоретичними знаннями, а й відповідними практичними навичками.

Організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців банківської справи має враховувати вітчизняний і світовий досвід, базуватися на інноваційно-інформаційних технологіях і сучасних наукових дослідженнях, аналізі сучасної банківської практики, вітчизняної та зарубіжної.

Аналіз останніх досліджень. У наукових дослідженнях недостатньо уваги приділяється проблемам навчання та підвищення кваліфікації фахівців банківської справи. На актуальність цього питання вказує у своїх працях Б. І. Пшик. На основі аналізу зарубіжного досвіду він пропонує організацію навчання банківських працівників на базі корпоративного університету, а також вважає, що банкам доцільно співпрацювати зі спеціалізованими вищими навчальними закладами (ВНЗ), які мають кваліфікований професорсько-викладацький склад і відповідну матеріально-технічну базу, що забезпечить використання сучасних методів навчання, відповідних методик, а головне – використання в навчальному процесі реальних банківських технологій і комп'ютерних програм. Це дозволить майбутнім фахівцям і тим, хто вже працює у банківській системі, швидко опановувати найновіші досягнення в банківській справі [7, с. 28-29].

Враховуючи специфіку банківської діяльності, В. О. Жулкевська вважає, що в основу концепції підготовки фахівців банківської справи необхідно покласти структуру основних вимог до особистісних рис і спеціальних професійних якостей банківських працівників. Зауважимо, що головними якостями компетентності банківського фахівця є такі: операційні, розрахункові вміння; володіння комп'ютерною технікою, прикладними програмами, інформаційними технологіями, Інтернетом; знання іноземних мов [3, с. 100, 104, 107].

Інтенсивний розвиток новітніх технологій, зокрема інформаційних, постійна зміна законодавства зумовлюють тенденцію професійного відставання фахівців національної банківської системи відносно вимог світового ринку банківських послуг. Тому одним із найважливіших чинників, який формує майбутні риси банківської системи України, є стан підготовки кадрів і рівень використання новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій [5, с. 6]. Національний банк України створив низку навчальних закладів для підготовки фахівців банківської справи, які нині відіграють значну роль у системі освіти. Розуміючи важливу роль поєднання підготовки фахівців із використанням новітніх інформаційних технологій, Департамент інформатизації Національного банку доклав чимало зусиль для оснащення навчальних закладів банківського профілю сучасною комп'ютерною технікою. Згодом ці заклади поповнилися висококваліфікованими спеціалістами, які прилучилися до створення проблемних лабораторій, діяльність котрих не обмежується лише навчальним процесом. Ці лабораторії є полігоном, де апробуються найновітніші інформаційно-комп'ютерні технології, які згодом можуть набути широкого використання, передусім у системі Національного банку.

Застосування обчислювальної техніки та інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) у навчанні є невід'ємним атрибутом сучасного ВНЗ. Водночас далеко не кожен ВНЗ може продемонструвати ефективні комплексні вирішення інформатизації навчального процесу. Причиною цього є не тільки проблема з технічним оснащенням, а й труднощі в застосуванні програмних продуктів і ІКТ у навчальних цілях. Крім цього, основою ефективного навчання є максимальне наближення умов, в яких навчаються студенти, до професійних, тобто до завдань і середовища, з якими вони стикатимуться у своїй майбутній діяльності. В.І. Міщенко, А.С. Савченко, Н.Г. Слав'янська, С.М. Новак [5; 9] пропонують концепцію використання комп'ютерної техніки та інтеграційних комп'ютерних технологій під час організації навчального процесу. Практична реалізація цієї концепції базується на комплексному вирішенні низки технічних та організаційних завдань.

Т.О. Плісак [6, с. 255-256] запропонувала концепцію наскрізної комп'ютерної підготовки фахівців банківської справи. Сутність ком-п'ютерної підготовки фахівців, на їхню думку, включає такі напрями:

- вивчення спеціалізованих дисциплін комп'ютерного спрямування (електронні дилінгові системи, міжнародна банківська телекомунікаційна

мережа SWIFT, електронні пластикові картки, електронні клірингові системи, Інтернет у бізнесі тощо);

- комп'ютерна підтримка навчального процесу (комп'ютерні підручники, ділові ігри, комп'ютерне супроводження практичних занять);
- комп'ютерна підтримка дипломних робіт;
- комп'ютеризація державних випускних іспитів.

Таким чином, на основі аналізу праць сучасних дослідників можна констатувати, що одним із пріоритетних завдань освіти та кадрової політики фінансово-кредитних установ є створення системи неперервного професійного навчання фахівців банківської справи; організація навчального процесу має базуватися на використанні активних методів навчання, тренінгів, автоматизованих навчальних систем, мультимедійного навчання, "віртуальних класів", мережних технологій тощо. Сучасні реалії ставлять до підготовки фахівців особливі вимоги щодо оволодіння засобами інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій.

Мета статті – з'ясування наукових принципів, на яких має базуватися підготовка фахівців банківської справи до використання ІКТ у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології змінюють умови праці: більшу частину трудової діяльності фахівців банківської справи становить безпосередня взаємодія з інформаційно-комп'ютерними технологіями. Сучасний фахівець повинен мати відповідну підготовку в галузі інформатики, обчислювальної техніки та телекомунікацій. Ця підготовка надасть йому допомогу при виконанні практичної діяльності в будь-якій сфері, так чи інакше пов'язаній з опрацюванням даних. Крім цього, необхідні знання в галузі прикладного використання засобів ІКТ, інформаційних систем, що автоматизують конкретні технологічні та інформаційні процеси безпосередньо на робочих місцях банківської чи будь-якої іншої установи [10, с. 3-4].

У вітчизняному досвіді питання професійної підготовки фахівців з використанням ІКТ при вивченні різних дисциплін (зокрема й професійно-орієнтованих дисциплін) вирішуються варіативно, часто локально, залежно від можливостей навчального закладу. Немає системного знання про неперервну підготовку майбутніх фахівців до діяльності в професійних інформаційно-комп'ютерних середовищах як у нормативній, так і в педагогічній практиці. Дисципліни інформаційного циклу в підготовці фахівців банківської справи займають другорядні позиції. До нормативних дисциплін належить тільки економічна інформатика, яка вивчається у I-II семестрах у вищих навчальних закладах банківського профілю. Інші дисципліни входять до варіативної частини навчального плану, причому є варіанти навчальних планів, у яких вони просто відсутні. Крім цього, на сьогодні немає чітких вимог НБУ та комерційних банків щодо підготовки фахівців банківської справи у ВНЗ, зокрема до їх підготовки в галузі ІКТ.

Ми вважаємо за необхідне так організувати навчальний процес у ВНЗ банківського профілю, щоб у кінцевому результаті отримати фахівця банківської справи, який володіє відповідними знаннями в галузі інформатики

та інформаційних технологій, вміннями їх ефективно використовувати у навчальній діяльності, опановувати та використовувати найновіші досягнення в галузі ІКТ для вирішення професійних завдань у фінансово-кредитній діяльності, а також у навчанні та підвищенні кваліфікації, зможе швидко адаптуватися до сучасних умов банківської діяльності та до змін, які відбуваються у зв'язку зі стрімким розвитком засобів інформатизації.

Навчальний процес має свої закони та закономірності, які визначають порядок досягнення цілей і завдань навчання, сприяють ефективному управлінню навчальною діяльністю, надають можливість передбачати результати навчання, науково обґрунтувати та оптимізувати зміст, методи й форми навчання [11, с. 281]. Дидактичні закономірності навчання відображаються у принципах навчання.

У загальній дидактиці під принципами навчання слід мати на увазі конкретні рекомендації про шляхи досягнення цілей навчання на основі його пізнаних закономірностей. Ці рекомендації стосуються:

- регулювання різноманітних змістових стосунків учасників дидактичного процесу;
- з'ясування провідних тенденцій навчання на сучасному етапі формування національної системи освіти;
- розв'язання суперечностей процесу навчання й умов досягнення успіхів у навчально-виховному процесі;
- визначення основних положень, на які спираються під час викладання навчальних дисциплін;
- визначення змісту, методів і форм навчальної діяльності тощо.

Отже, *принципи навчання* – це спрямовуючі положення, нормативні вимоги щодо організації та проведення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та випливають із його закономірностей [11, с. 290-291].

Як відомо, інформаційні технології у професійній підготовці використовуються як предмет вивчення; засоби навчання; інструмент вирішення фахових завдань. Тому визначення змісту підготовки в галузі ІКТ є одним із найважливіших завдань у формуванні готовності фахівців банківської справи до використання ІКТ. При визначенні змісту доцільно користуватися *принципом науковості*, який вимагає відповідності змісту навчання сучасному розвиткові науки і техніки, а також удосконалення організаційних форм дидактичного процесу на основі сучасних концепцій навчання. Зміст навчання має знайомити студентів з науковими фактами, поняттями, закономірностями, теоріями всіх основних розділів відповідної галузі науки, має наближуватися до розкриття її сучасних досягнень та перспектив розвитку в подальшому (*принцип прогностичності*).

Принцип практичної спрямованості навчання. Широке впровадження засобів ІКТ у навчальний процес дає можливість значно посилити зв'язок змісту навчання з повсякденним життям, надати результатам навчання практичної значущості, застосування до розв'язування повсякденних

життєвих проблем, задоволення практичних потреб [2]. Слід зауважити, що вивчення основ ІКТ спочатку є ціллю навчання, а далі – ІКТ є засобом навчання, формування професійно важливих компетенцій майбутніх фахівців.

Принцип системност та послідовності. Послідовне вивчення основ наук і системність знань Я.А. Коменський вважає обов'язковим принципом навчання. Цей принцип вимагає оволодіння студентами систематизованими знаннями у певній логічній і методичній послідовності. Послідовність і систематичність насамперед стосуються таких питань: яким чином розподіляти матеріал, щоб не порушити логіку науки; з чого починати навчання і в якій послідовності побудувати його; як встановити зв'язок між новим і вже вивченим матеріалом; які зв'язки й переходи варто встановити між окремими етапами навчання тощо.

Принцип системності та послідовності забезпечує формування знань, вмінь і навичок у системі, в конкретному порядку, коли кожний новий елемент навчального матеріалу логічно зв'язується з іншими, наступне спирається на попереднє, готує до засвоєння нового. Системність та послідовність у навчанні дають змогу досягти великих результатів [8].

Принцип неперервності комп'ютерного навчання дозволяє не тільки інтенсивно обновляти інтелектуальний потенціал у галузі ІКТ майбутніх фахівців, але й сприяє професійному самовизначенню й самореалізації. Ця концепція найбільш розвинена в закордонних країнах (США, Канаді, Німеччині, Англії, Японії), де широке застосування комп'ютерів у навчанні почалося вже із середини 60-х років У нас поки що вона недостатньо розроблена.

Насамперед ці знання повинні будуватися на практичному досвіді неперервного комп'ютерного профорієнтованого навчання в навчальних закладах. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства практика трохи випереджає наукове знання в цій галузі. Однак сьогодні активно розвиваються процеси впровадження в освітню практику нових інформаційних технологій, процеси радикальної перебудови змісту освіти, розробки програмно-методичних комплексів, комп'ютерних підручників, курсів тощо.

З огляду на це ми пропонуємо інформаційну підготовку фахівців банківської справи здійснювати у три, логічно зв'язані між собою, етапи. На першому, базовому, етапі здійснюється фундаментальна підготовка з інформатики. Знання, вміння й навички, набуті на цьому етапі підготовки, стають засобами навчальної діяльності на наступних етапах. Основним завданням другого, професійного, етапу інформаційної підготовки є формування знань про концептуальні засади організації та функціонування інформаційних систем обліку й менеджменту в банківській діяльності та банківських структурах, основні підходи до автоматизації банківської діяльності, до управління процесами впровадження та експлуатації системи, а також організації типової системи автоматизації банку; ознайомлення студентів з системами дистанційного банківського обслуговування, зокрема з

технологією фінансових операцій в Інтернеті, з роллю ІКТ в банківській системі України, сучасним вітчизняним і зарубіжним ринками банківських програмних продуктів; вироблення вмінь і навиків роботи в середовищі сучасних систем комплексної автоматизації банків, систем дистанційного банківського обслуговування, тобто використання банківських інформаційних технологій. Третій етап, поглиблений, спрямований на удосконалення, розширення фундаментальних знань з інформатики, формування творчих вмінь використовувати знання та навички з ІКТ для вирішення професійних завдань, прийняття рішень у нестандартних ситуаціях (рис. 1).

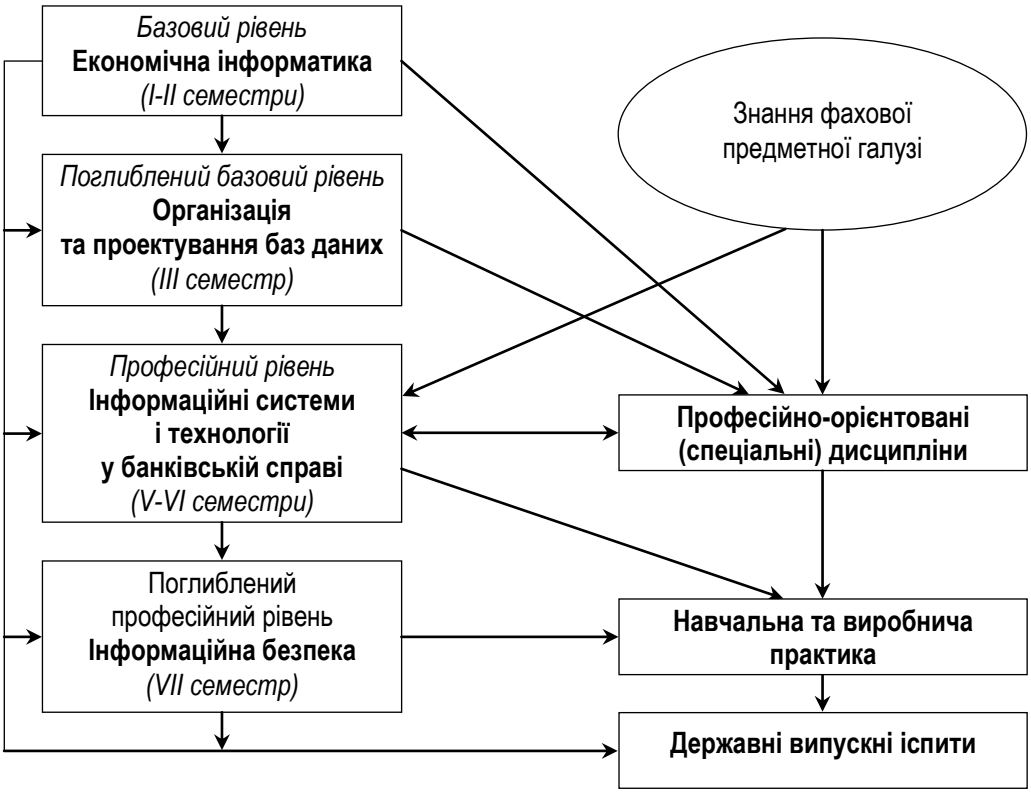

Рис. 1. Неперервність, наступність та інтеграція знань у підготовці фахівців банківської справи

Неперервність інформаційної підготовки студентів можна забезпечити за рахунок наскрізної системи вивчення ІКТ та їх використання у викладанні професійно орієнтованих дисциплін, в організації самостійної роботи в позаурочний час для студентів, які прагнуть поглибити свої знання, використовувати ІКТ при підготовці до занять з інших дисциплін, написанні науково-пошукових робіт, курсових проектів та дипломних робіт (див. рис. 1). Реалізація принципів науковості й неперервності комп'ютерного навчання забезпечує відповідність рівня підготовки фахівців у галузі ІКТ рівню розвитку ІКТ у певній професійній галузі. З огляду на це до випускників ВНЗ банківського профілю ставляться такі вимоги в галузі інформатики та інформаційних технологій:

- мати уявлення про основні етапи вирішення завдань за допомогою комп'ютера, про методи і засоби збирання, опрацювання, зберігання, передачі й нагромадження інформації;
- мати уявлення про програмне й апаратне забезпечення обчислювальної техніки, про комп'ютерні мережі й мережні технології обробки інформації, про методи захисту інформації;
- знати основні поняття автоматизованої обробки інформації, загальний склад і структуру персональних комп'ютерів й обчислювальних систем;
- знати базові системні програмні продукти й пакети прикладних програм;
- знати призначення, принципи організації й експлуатації інтегрованих інформаційно-розрахункових систем, які використовуються у професійній діяльності фахівця банківської справи;
- знати загрози банківської безпеки та заходи щодо їх усунення;
- уміти використовувати вивчені прикладні програмні засоби;
- уміти застосовувати офісне й спеціалізоване програмне забезпечення для збору, зберігання й обробки банківської інформації;
- уміти застосовувати методи й засоби захисту банківської інформації.

Принцип наочності у навчанні був вперше сформульований Я.А. Коменським, а в подальшому розвинений І.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинським та іншими педагогами. Він є актуальним і сьогодні. Сутність цього принципу можна передати таким висловом: "краще один раз побачити, ніж сто разів почути". Він спирається на провідну роль зорових аналізаторів у сприйманні зовнішнього світу, тому навчальний матеріал доцільно подавати у найбільш наочній формі.

ІКТ дозволяють якісно змінити візуальну інформацію, яка сприяє прискоренню засвоєння будь-якого навчального матеріалу як при вивченні технічних дисциплін, так і при освоєнні гуманітарних предметів. Можливості ІКТ дозволяють різко підвищити наочність навчання і сприяють успішному виробленню навичок і умінь [1]. Завдяки використанню професійно орієнтованих прикладних програмних засобів (САБ "Scrooge II", SAP R/3, БАРС-Millenium, стендова модель системи електронних платежів України) майбутні фахівці банківської справи мають змогу моделювати виробничі операції, програвати ситуації, аналізувати їх. Технології мультимедіа урізноманітнюють заняття, надають навчальній інформації привабливу форму, роблять її легшою для сприйняття.

Висновки. Процеси інформатизації, які відбуваються в сучасному суспільстві, розвиток ІКТ, методів і засобів їх використання у фінансово-кредитній системі України, всезростаюча кількість АРМ у банківських та інших фінансових установах світу формують соціальне замовлення на фахівців банківської справи, готових працювати з використанням ІКТ. Це вимагає від ВНЗ банківського профілю перегляду підходів до проектування навчальної діяльності в галузі ІКТ, застосування найновіших досягнень інформатики у навчальному процесі.

Список літератури

1. Дегтярьова, А. О. Наочність в контексті інформатизації освіти [Електронний ресурс] / А. О. Дегтярьова, Т. В. Петрущенко, Л. М. Дегтярьова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vsunud/2008-1E/08daokio.htm.
2. Жалдак, М. І. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу [Текст] // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2012 : збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України / М. І. Жалдак. – Харків ОВС, 2002. – Ч. 1. – С. 371–383.
3. Жулкевська, В. О. Організаційно-педагогічні засади дистанційного навчання банківських працівників [Текст] : дис… канд. пед. наук: 13.00.04 / Жулкевська Віра Олександрівна. – К., 2005. – 290 с.
4. Єпіфанов, А. О. Підготовка кваліфікованих фахівців для банківських установ [Текст] / А. О. Єпіфанов // Банки та банківські системи. – 2006. – № 1. – С. 5–15.
5. Міщенко, В. І. Досвід використання інформаційних і телекомунікаційних технологій в Українській академії банківської справи [Текст] / В. І. Міщенко, А. С. Савченко // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 2. – С. 6–11.
6. Плісак, Т. О. Підготовка фахівців банківської справи відповідно до державних стандартів [Текст] / Т. О. Плісак // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми : Слобожанщина ; Ініціатива, 1999. – С. 252–261.
7. Пшик, Б. Корпоративний університет – ефективний механізм внутрішнього навчання банківського персоналу [Текст] / Б. Пшик // Вісник НБУ. – 2006. – № 9. – С. 28–31.
8. Рибалко, О. В. Щодо питання про педагогічні принципи дистанційного навчання [Текст] / О. В. Рибалко, Г. С. Молодих // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць / редкол. – К : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2001. – Випуск 4. – С. 45–48.
9. Слав'янська, Н. Г. Впровадження концепції "Мережний персональний комп'ютер" в навчальний процес [Текст] / Н. Г. Слав'янська, С. М. Новак, Є. М. Терехов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6. – С. 144–150.
10. Стельмах, В. С. Економічна інформатика [Текст] / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, О. М. Кандиба. – Суми : Слобожанщина, 2000. – 260 с.
11. Ягупов, В. В. Педагогіка [Текст] : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Summary

The article is dedicated to the scientific approach of training process forming when the specialists of banking business are trained within the use of computer technologies in their proffessial activity.

Отримано 19.02.2009